ปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์ชุมชน

Factor Affecting Community Participation in Community Museum Management

อรนิต ประนมไพร[1] *Oranit Pranomprai*

ดร.กันยารัตน์ เควียเซ่น[2] *Dr.Kanyarat Kwiecien*

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มุ่งศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์ชุมชน โดยการสำรวจความคิดเห็นจากภัณฑารักษ์ นักวิชาการพิพิธภัณฑ์ คณะกรรมการพิพิธภัณฑ์ และผู้ดูแลพิพิธภัณฑ์ ในพิพิธภัณฑ์ชุมชน จำนวน 419 แห่ง ในประเทศไทย เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถาม ซึ่งผู้วิจัยได้ส่งแบบสอบถามทางไปรษณีย์ และได้รับกลับมาจำนวน 250 ชุด คิดเป็นร้อยละ 59.67 วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และสถิติการวิเคราะห์ปัจจัย(factor analysis) ผลการศึกษาพบว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนใน

[1] นักศึกษาปริญญาโท หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการสารสนเทศ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น : Graduate Student, Master's degree in Information Management, Faculty of Humanities and Social Sciences, Khon Kaen University

[2] ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สาขาวิชาสารสนเทศและการสื่อสาร คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น : Assistant Professor, Information and Communication Department, , Faculty of Humanities and Social Sciences, Khon Kaen University

รับต้นฉบับ 1 กันยายน 2557 ปรับแก้ไขตามข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิ 21 เมษายน 2558
รับลงตีพิมพ์ 22 เมษายน 2558

การบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์ชุมชนมี 4 ปัจจัย ได้แก่ ปัจจัยสนับสนุนการดำเนินงาน ปัจจัยบรรทัดฐานของชุมชน ปัจจัยสถานที่และการติดตามผล และปัจจัยความร่วมมือ

ABSTRACT

This paper aimed to study factor affecting community participation in community museum management. museums curators, museum scholars, museum board from 419 community museums in Thailand were selected as a sample. The tool used in the research was questionnaire include questions about general information of the respondents, community context, general information of community museums and factor affecting community participation in community museum management. The questionnaires ware sent to the respondents by Mail and 250 questionnaires ware sent back (59.60%). The data were analyzed using percentage, means, standard deviation, and factor analysis. The study found that factor affecting community participation in community museum management included 4 factors that were support operations factor, norm factor, place and ex-post evaluation factor, and cooperation factor.

คำสำคัญ : การบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์ชุมชน พิพิธภัณฑ์ชุมชน การมีส่วนร่วม
Keyword : Community Museum Management, Community Museum, Participation

บทนำ

ปัจจุบันการพัฒนาประเทศตามแนวกระแสโลกาภิวัตน์สร้างการเปลี่ยนแปลงที่ส่งผลต่อสังคมไทยทำให้เกิดความเสื่อมถอยทางวัฒนธรรม มีการดำเนินชีวิตที่ขาดความพอดี เกิดความแปลกแยก สิ่งเหล่านี้กระทบต่อการพัฒนาชุมชน ชุมชนเป็นหน่วยย่อยของสังคม การที่สังคมจะขับเคลื่อนไปได้จำเป็นจะต้องอาศัยทุนทางสังคม เพื่อพัฒนาศักยภาพของคนและความเข้มแข็งของชุมชน ในกระบวนการการพัฒนาชุมชน การพัฒนาคนมีความสำคัญที่สุด เมื่อคนมีศักยภาพจะส่งผลให้ชุมชนมีความเข็มแข็ง การดำรงอยู่ของชุมชนหรือการล่มสลายของชุมชนขึ้นอยู่กับคนในชุมชนเป็นสำคัญ (Puang-ngam, 2010)

สังคมไทยในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลง การมีส่วนร่วมของชุมชนได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในการบริหารจัดการชุมชน ดังนั้น จึงจำเป็นจะต้องเพิ่มศักยภาพของคนและชุมชนให้มีความเข้มแข็งพร้อมที่จะมีส่วนร่วมในการพัฒนาด้านต่างๆ อย่างยั่งยืน การมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นเงื่อนไขความสำเร็จและกระบวนการไปสู่ความเข้มแข็งในชุมชน เมื่อเกิดความพร้อมในชุมชนจะทำให้เห็นความสำคัญของท้องถิ่น จะเกิดการส่งเสริมการอนุรักษ์วัฒนธรรม ประเพณีของชุมชน ให้ความสำคัญกับการเรียนรู้ สร้างแหล่งเรียนรู้ที่เป็นของชุมชนโดยชุมชนเป็นเจ้าของ เพื่อให้คนในชุมชนเกิดสำนึกรักในท้องถิ่น

พิพิธภัณฑ์ชุมชนถือได้ว่าเป็นแหล่งเรียนรู้ในชุมชนรูปแบบหนึ่ง โดยอาจมีชื่อเรียกที่แตกต่างกันออกไป เช่น พิพิธภัณฑ์ชุมชน พิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น หอศิลป์วัฒนธรรม ศูนย์วัฒนธรรม เป็นต้น แม้ว่าพิพิธภัณฑ์จะมีความสำคัญในฐานะเป็นแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต แต่การบริหารจัดการให้พิพิธภัณฑ์ชุมชนอยู่รอดจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือของคนในชุมชนเป็นสำคัญ เพราะพิพิธภัณฑ์ชุมชนต่างๆ มีอัตราการคงอยู่ค่อนข้างน้อย ทั้งนี้ความคงอยู่ของพิพิธภัณฑ์ขึ้นอยู่กับหลายปัจจัย เห็นได้จากผลการศึกษาของ Anderson (2004) ที่ศึกษาตัวชี้วัดความสำเร็จในการดำเนินงานพิพิธภัณฑ์ศิลปะ โดยการกำหนดตัวชี้วัดความสำเร็จที่เหมาะสมกับการเป็นพิพิธภัณฑ์ที่ได้มาตรฐานในการดำเนินงานพิพิธภัณฑ์ศิลปะ 11 ประการ คือ 1) คุณค่าของประสบการณ์ (Quality of experience) 2) เป้าหมายของข้อตกลงทางการศึกษา (Fulfillment of educational mandate) 3) ชื่อเสียงของสถาบัน (Institutional reputation) 4) การจัดการความคาดหวังและความสำเร็จ (Management priorities and achievement) 5) ความสามารถและความหลากหลายของเจ้าหน้าที่ (Caliber and diversity of staff) 6) มาตรฐานของการกำกับดูแล (Standards of governance) 7) ขอบเขตและคุณค่าของการจัดเก็บ (Scope and quality of collection) 8) ทุนเพื่อสนับสนุน (Contributions to scholarship) 9) การสนับสนุนในการอนุรักษ์ศิลปะ (Contributions to art conservation) 10) คุณค่าของนิทรรศการ (Quality of exhibition) 11) สิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อสนับสนุนภารกิจหลัก (Facilities Contribution to core mission)

สำหรับในประเทศไทย Jarusdoung (2009) ได้ศึกษาศึกษาปัจจัยความสำเร็จในการดำเนินงานพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นกรุงเทพมหานคร พบว่ามีปัจจัยความสำเร็จของการดำเนินงานพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นทั้งสิ้น 7 ปัจจัย ได้แก่ 1) ลักษณะทางกายภาพ คือ การเลือก

สถานที่ตั้งที่มีความเหมาะสม เป็นศูนย์กลางของชุมชนท้องถิ่นที่สามารถเดินทางเข้าถึงได้ง่ายสะดวกและปลอดภัย 2) เนื้อหาและวัตถุสิ่งของที่นำมาจัดแสดง สามารถแสดงให้เห็นถึงประวัติศาสตร์และความสำคัญของชุมชนท้องถิ่นได้อย่างชัดเจน มีความหลากหลายและมีความสัมพันธ์กับชุมชนท้องถิ่น มีการศึกษาค้นคว้าข้อมูลเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาและความสำคัญของวัตถุสิ่งของที่นำมาจัดแสดง รวมทั้งมีการดูแลรักษาและซ่อมแซมให้อยู่ในสภาพดีตลอดเวลา 3) รูปแบบของนิทรรศการและวิธีการจัดแสดง มีความหลากหลายโดยสื่อและแสดงให้เห็นถึงเนื้อหาของนิทรรศการได้อย่างชัดเจน 4) มีกระบวนการส่งเสริมการเรียนรู้ เปิดโอกาสให้ผู้เข้าชมสามารถเข้าถึงหรือสัมผัสและทดลองใช้ได้เพื่อให้เกิดการเรียนรู้แบบสองทาง รวมทั้งควรนำชุมชนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงาน 5) การบริหารจัดการ มีการวางแผนอย่างเป็นระบบ กำหนดโครงสร้างองค์กรที่ชัดเจน คัดสรรบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถในการดำเนินงาน รวมทั้งนำชุมชนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ และจัดทำรายงานประเมินผลการดำเนินงานอย่างเป็นระบบ 6) งบประมาณที่ได้รับการสนับสนุนจากทั้งหน่วยงานภาครัฐ เอกชน และชุมชนท้องถิ่น ตลอดจนการจัดการเชิงรุกในการจัดหารายได้จากแหล่งอื่น และ 7) ผู้ชม/กลุ่มเป้าหมาย ควรมีการกำหนดกลุ่มเป้าหมายที่ชัดเจน เพื่อที่จะสามารถดำเนินงานในการวางแผนงานและกิจกรรมต่าง ๆ ของพิพิธภัณฑ์ให้สอดคล้องกับกลุ่มเป้าหมายที่ตั้งไว้อัน

จากปัจจัยความสำเร็จดังกล่าวข้างต้น สอดคล้องกับข้อเสนอแนะของ Praicharnjit (2005) ที่เสนอแนะว่าหากต้องการให้พิพิธภัณฑ์ชุมชนท้องถิ่นยังคงอยู่นั้น ต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนท้องถิ่นนั้นๆ เป็นสำคัญ ให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมในการจัดการพิพิธภัณฑ์ของชุมชนท้องถิ่นนั้นด้วย ซึ่งจะส่งผลให้ชุมชนเกิดความรู้สึกหวงแหน และได้รับความร่วมมือของคนในชุมชนท้องถิ่นในการอนุรักษ์ รวบรวมความรู้ ประวัติศาสตร์ชุมชน วิถีชีวิตของคนในชุมชนมาเก็บเอาไว้ แต่จากสภาพการดำเนินงานในปัจจุบันจะพบว่าพิพิธภัณฑ์ชุมชนแต่ละแห่ง มีชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในระดับที่แตกต่างกัน ซึ่งส่งผลให้สภาพความเข้มแข็งในการดำเนินงานพิพิธภัณฑ์ชุมชนแตกต่างกัน จากเหตุผลดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์ชุมชน เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์ชุมชนต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์ชุมชน

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey research) โดยสำรวจความคิดเห็นของผู้ดูแลพิพิธภัณฑ์ชุมชนต่อปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์ชุมชน ประชากรที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ คือ ภัณฑารักษ์ นักวิชาการพิพิธภัณฑ์ ผู้ดูแลพิพิธภัณฑ์ คณะกรรมการของพิพิธภัณฑ์ชุมชน และสมาชิกของพิพิธภัณฑ์ชุมชนที่มีบทบาทในการดูแลรับผิดชอบพิพิธภัณฑ์ชุมชนของประเทศไทย จำนวน 419 แห่ง (Princess Maha Chakri Sirindhorn Anhropology Center, 2013)

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ คือ แบบสอบถาม โดยมีข้อคำถามเป็นแบบเลือกตอบและแบบประมาณค่า ครอบคลุมข้อคำถามเกี่ยวกับข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม บริบทชุมชน ข้อมูลทั่วไปของพิพิธภัณฑ์ชุมชน และปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์ชุมชน ซึ่งแบบสอบถามได้ผ่านการตรวจสอบคุณภาพความตรงเชิงเนื้อหาโดยผู้เชี่ยวชาญทางด้านพิพิธภัณฑ์ จำนวน 2 ท่าน และผู้เชี่ยวชาญทางด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนและบริบททางสังคม จำนวน 1 ท่าน รวมเป็น 3 ท่าน จากนั้นผู้วิจัยได้ปรับปรุงแบบสอบถามตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญ และนำแบบสอบถามไปทดลองใช้กับกลุ่มตัวอย่างที่มีลักษณะคล้ายกับประชากร จำนวน 30 ชุด เพื่อหาความเที่ยง (Reliability) ของแบบสอบถาม โดยการหาสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (α-Coefficient) ได้ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามเท่ากับ 0.87 แสดงว่าแบบสอบถามมีคุณภาพเพียงพอสำหรับใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลครั้งนี้ ผู้วิจัยได้แจกแบบสอบถามโดยการส่งแบบสอบถามทางไปรษณีย์ไปยังพิพิธภัณฑ์ชุมชนในประเทศไทย จำนวน 419 แห่ง และให้ผู้ตอบแบบสอบถามจัดส่งแบบสอบถามกลับทางไปรษณีย์ ได้รับแบบสอบถามกลับคืนจำนวน 250 ชุด คิดเป็นร้อย 59.67

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน การวิเคราะห์ปัจจัย (Factor Analysis) ซึ่งก่อนการวิเคราะห์ข้อมูลได้ทำการทดสอบค่า Kaiser-Meyer-Olkin measure of sampling adequacy (KMO หรือ MSA) เท่ากับ 0.795 ซึ่งแสดงว่าข้อมูลเหมาะสมสำหรับวิเคราะห์ปัจจัย หลังจากนั้นผู้วิจัยได้สกัดปัจจัยโดยวิธีการหมุนแกนแบบ Varimax เพื่อหาค่าน้ำหนักองค์ประกอบ (Factor loading) และจัดกลุ่มปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์ชุมชนต่อไป

สรุปผลการวิจัย

1. **ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามและบริบทของชุมชน** พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศชาย (ร้อยละ 70.80) มีอายุอยู่ระหว่าง 35–59 ปี (ร้อยละ 55.20) จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น (ร้อยละ 28.00) ผู้ตอบแบบสอบถามจำนวนมากที่สุดประกอบอาชีพเกษตรกร (ร้อยละ 26.40) มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนอยู่ระหว่าง 5,001–10,000 บาท (ร้อยละ 31.20) มีสถานภาพในชุมชนเป็นสมาชิกในชุมชน (ร้อยละ 42.40) โดยผู้ตอบแบบสอบถามจำนวนมากที่สุดเกี่ยวข้องกับพิพิธภัณฑ์ชุมชนในฐานะที่เป็นผู้ดูแลพิพิธภัณฑ์ (ร้อยละ 41.20) (ตารางที่ 1)

สำหรับข้อมูลบริบทชุมชน พบว่า ชุมชนที่ตอบแบบสอบถามกึ่งหนึ่งเป็นชุมชนที่มีขนาดกลางที่มีประชากรประมาณ 501–1,000 คน (ร้อยละ 50.80) ส่วนใหญ่เป็นชุมชนเกษตรกร ที่อาชีพหลักของคนในชุมชนคือเกษตรกร (ร้อยละ 89.60) นับถือศาสนาพุทธ (ร้อยละ 95.20) ประชากรส่วนใหญ่มีการศึกษาระดับมัธยมศึกษา (ร้อยละ 77.20) โดยชุมชนมีลักษณะเด่นในด้านประเพณีที่โดดเด่น (ร้อยละ 43.30) และสมาชิกในชุมชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ของชุมชนในระดับของการร่วมปฏิบัติ (ร้อยละ 45.20)

2. **สภาพทั่วไปของพิพิธภัณฑ์ชุมชน** พบว่า พิพิธภัณฑ์ชุมชนจำนวนมากที่สุดก่อตั้งในช่วงปี 2540-2549 (ร้อยละ 46.80) โดยชุมชนเป็นผู้ริเริ่มต้นก่อตั้งพิพิธภัณฑ์ชุมชน (ร้อยละ 38.80) ซึ่งส่วนใหญ่พิพิธภัณฑ์ชุมชนจัดตั้งในสถานที่ที่มีความเหมาะสมหรือเป็นสถานที่ที่เป็นศูนย์รวมของจิตใจคนในชุมชน (ร้อยละ 54.80) เนื้อหาที่จัดแสดงในพิพิธภัณฑ์ชุมชนเป็นเนื้อหาเกี่ยวกับวิถีชีวิตท้องถิ่น/ภูมิปัญญาจำนวนมากที่สุด (ร้อยละ 30.00) ส่วนใหญ่รูปแบบการจัดแสดงของพิพิธภัณฑ์ชุมชนเป็นการจัดนิทรรศการถาวร

(ร้อยละ 90.40) โดยมีวิธีการจัดแสดงวัตถุสิ่งของที่รวบรวมมาได้เน้นวัตถุโบราณสถานสิ่งของที่นำมาจัดแสดง(ร้อยละ 49.60) มีการส่งเสริมการเรียนรู้ในพิพิธภัณฑ์โดยจัดให้มีมัคคุเทศก์หรือปราชญ์ชาวบ้านมาบรรยายให้ความรู้ (ร้อยละ 33.50)

สำหรับแผนการดำเนินงานของพิพิธภัณฑ์ชุมชนพบว่าพิพิธภัณฑ์ประมาณกึ่งหนึ่งไม่มีการวางแผนการดำเนินงาน (ร้อยละ 49.60) มีการกำหนดโครงสร้างองค์กรในพิพิธภัณฑ์ชุมชน แต่ไม่มีการกำหนดโครงสร้างของงาน (ร้อยละ 66.80) และมีผู้ดูแลพิพิธภัณฑ์ เป็นผู้รับผิดชอบ ดูแลและให้บริการในพิพิธภัณฑ์(ร้อยละ 20.80) ซึ่งบุคลากรผู้ให้บริการในพิพิธภัณฑ์ชุมชนมีความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ชุมชน (ร้อยละ 47.50) นอกจากนี้ พบว่าพิพิธภัณฑ์ชุมชนส่วนใหญ่ไม่มีการติดตามประเมินผลการดำเนินงาน (ร้อยละ 42.00) และไม่มีงบประมาณในการดำเนินงาน (ร้อยละ 31.20) ด้านการให้บริการพบว่า กลุ่มผู้ใช้บริการจำนวนมากที่สุดของพิพิธภัณฑ์ชุมชนเป็นประชาชนทั่วไป (ร้อยละ 35.60) เปิดให้บริการทุกวัน(ร้อยละ 55.20) แต่ไม่มีเวลาเปิดปิดที่แน่นอน หากประสงค์จะเข้าใช้ต้องติดต่อผู้ดูแลรับผิดชอบเป็นครั้งๆ ไป (ร้อยละ 40.00)

3. ปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์ชุมชน

3.1 การวิเคราะห์ระดับความสำคัญของปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามเห็นว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์ชุมชนที่อยู่ในระดับมากที่สุด มีจำนวน 1 ปัจจัย คือ ความร่วมมือของคนในชุมชน ($\overline{X}$=4.68) และมีปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการชุมชนในระดับมาก จำนวน 5 ปัจจัย เรียงตามลำดับค่าเฉลี่ยของปัจจัย ได้แก่ บุคลากรมีจิตสำนึกรักในท้องถิ่น ($\overline{X}$=4.41) การประชาสัมพันธ์ทั่วถึงบุคคลในชุมชน ($\overline{X}$ =4.36) การสนับสนุนจากหน่วยงานหรือองค์กรต่างๆ ($\overline{X}$=4.29) นโยบายการส่งเสริมต่างๆ ($\overline{X}$=4.22) และงบประมาณสนับสนุนการดำเนินงานพิพิธภัณฑ์ชุมชน ($\overline{X}$=4.12) ตามลำดับ โดยมีปัจจัยเกี่ยวกับการสร้างเครือข่ายความร่วมมือ($\overline{X}$=2.90) ที่ผู้ตอบแบบสอบถามเห็นว่าเป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์ชุมชนอยู่ในระดับปานกลาง แต่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด (ตารางที่ 2)

3.2 การวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์ชุมชน

การสกัดปัจจัย (Factor extraction) เพื่อพิจารณาปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์ชุมชน การจำแนกองค์ประกอบโดยวิธีการวิเคราะห์ปัจจัยหลัก (Principal component analysis) และเลือกวิธีการหมุนแกนแบบ Varimax แสดงค่าไอเกน (Eigen values) ที่มีค่ามากกว่า 1 ตัวแปรที่รวมกลุ่มกันจะมีความสัมพันธ์ไม่ต่ำกว่า .30 การสกัดองค์ประกอบของตัวแปร ค่าน้ำหนักปัจจัย (Factor loading) ไม่ต่ำกว่า .40 ปรากฏผลดังนี้ (ตารางที่ 4)

จากการวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์ชุมชน พบว่า สามารถจำแนกปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์ชุมชน ได้ 4 ปัจจัย ดังนี้

ปัจจัยที่ 1 ประกอบด้วย 6 ปัจจัยย่อย คือ นโยบายการส่งเสริมสถานภาพทางเศรษฐกิจ งบประมาณสนับสนุนการดำเนินงาน การประชาสัมพันธ์ทั่วถึงบุคคลในชุมชน การสนับสนุนจากหน่วยงาน/องค์กรต่าง ๆ และการมีจิตสำนึกรักในท้องถิ่น จึงตั้งชื่อปัจจัยที่ 1 นี้ว่า “ปัจจัยสนับสนุนการดำเนินงาน” โดยตัวแปรกลุ่มนี้มีระดับค่าไอเกนเท่ากับ 3.716

ปัจจัยที่ 2 ประกอบด้วย 5 ปัจจัยย่อย คือ ค่านิยมของคนในชุมชน ความพร้อมภายในของชุมชน ความเชื่อของคนในชุมชน กฎ ระเบียบ ข้อบังคับของชุมชน และการสร้างเครือข่ายความร่วมมือ จึงตั้งชื่อปัจจัยที่ 2 นี้ว่า “ปัจจัยบรรทัดฐานของชุมชน” โดยตัวแปรกลุ่มนี้มีระดับค่าไอเกนเท่ากับ 2.780

ปัจจัยที่ 3 ประกอบด้วย 2 ปัจจัยย่อย คือ สถานที่ตั้งพิพิธภัณฑ์ชุมชน และมีการติดตามและประเมินผลการดำเนินงาน จึงตั้งชื่อปัจจัยที่ 3 นี้ว่า “ปัจจัยสถานที่และการติดตามผล” โดยตัวแปรกลุ่มนี้มีระดับค่าไอเกนเท่ากับ 1.253

ปัจจัยที่ 4 ประกอบด้วย 2 ปัจจัยย่อย คือ ความสามารถประสานงานขอความร่วมมือ และความร่วมมือของคนในชุมชน จึงตั้งชื่อปัจจัยที่ 4 นี้ว่า “ปัจจัยความร่วมมือ” โดยตัวแปรกลุ่มนี้มีระดับค่าไอเกนเท่ากับ 1.224

อภิปรายผล

จากการศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์ชุมชน พบว่ามีจำนวนทั้งสิ้น 4 ปัจจัยหลัก ได้แก่ ปัจจัยสนับสนุนการดำเนินงาน ปัจจัยบรรทัดฐานของชุมชน ปัจจัยสถานที่และการติดตามผล และปัจจัยด้านความร่วมมือ โดย ปัจจัยที่ 1 ซึ่งเกี่ยวข้องกับการสนับสนุนการดำเนินงาน ประกอบด้วย 6 ปัจจัยย่อย เป็นปัจจัยที่มีค่าไอเกน (Eigen values) สูงสุด และเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญที่สุด แสดงให้เห็นว่าหากพิพิธภัณฑ์ชุมชนจะเกิดขึ้นและยังคงดำเนินการอยู่นั้นจะต้องมีหรือส่งเสริมให้เกิดตามปัจจัยที่ 1 เป็นหลัก และเพื่อให้พิพิธภัณฑ์ชุมชนยังคงอยู่และประสบผลสำเร็จนั้นจะต้องมีนโยบายการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน มีสถานภาพทางเศรษฐกิจที่ดี มีงบประมาณสนับสนุนการดำเนินงาน มีการประชาสัมพันธ์ทั่วถึงบุคคลในชุมชน ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงาน/องค์กรต่างๆ และการมีจิตสำนึกรักในท้องถิ่นด้วย ซึ่งผลการวิจัยครั้งนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ Jarusdoung (2009) ที่ศึกษาปัจจัยความสำเร็จในการดำเนินงานพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นกรุงเทพมหานคร พบว่า ปัจจัยเกี่ยวกับในการดำเนินงานการบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์นั้น จะต้องมีนโยบายการวางแผนการดำเนินงาน มีงบประมาณในการดำเนินงานที่ต่อเนื่อง รวมทั้งควรนำชุมชนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ โดยให้ชุมชนท้องถิ่นเป็นบุคลากรหลักในการดำเนินงาน เนื่องจากจะทำให้บุคลากรในชุมชนเกิดความรู้สึกรัก และภูมิใจในท้องถิ่นของตน ซึ่งจะทำให้ชุมชนเกิดความหวงแหน และช่วยกันดูแลพิพิธภัณฑ์ชุมชนให้ยั่งยืนถาวรต่อไป

สำหรับปัจจัยที่ 2 ปัจจัยบรรทัดฐานของชุมชน ประกอบด้วย 5 ปัจจัยย่อย ซึ่งปัจจัยเหล่านั้นเกี่ยวกับบรรทัดฐานของชุมชน แสดงให้เห็นว่าหากชุมชนนั้นมีความพร้อมภายในของชุมชน มีค่านิยมของคนในชุมชน มีความเชื่อของคนในชุมชน มีกฎ ระเบียบข้อบังคับของชุมชน และมีการสร้างเครือข่ายความร่วมมือให้เกิดขึ้นในชุมชน จะทำให้ประชากรในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์ชุมชนมากยิ่งขึ้น ซึ่งสอดคล้องแนวคิดของ Reeder (1974) ที่อธิบายว่า บุคคลจะตัดสินใจเลือกหรือเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ นั้น มีพฤติกรรมขึ้นอยู่กับความเชื่อ ความไม่เชื่อ ค่านิยม ขนบธรรมเนียม กฎ ข้อบังคับ และการสนับสนุนต่างๆ ซึ่งเป็นปัจจัยที่ส่งส่งผลต่อพฤติกรรมการเข้าร่วมของประชาชนในชุมชนนั้นๆ

สำหรับปัจจัยที่ 3 ปัจจัยสถานที่และการติดตามผล ซึ่งประกอบด้วย 2 ปัจจัย ซึ่งเกี่ยวกับสถานที่และการติดตามผลการดำเนินงาน ถ้าหากจะส่งเสริมให้เกิดการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์ชุมชนนั้นจะต้องมีสถานที่ตั้งพิพิธภัณฑ์ชุมชนที่สะดวกต่อการเดินทางและการเข้าถึงเพื่อให้ประชนเข้ามีส่วนร่วม นอกจากนั้นจะต้องมีการติดตามและประเมินผลการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง ซึ่งผลการวิจัยครั้งนี้สอดคล้องกับที่ Nuaram (2010) ได้อธิบายเกี่ยวกับในการบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์ว่า ควรมีสถานที่อำนวยความสะดวกที่ประชาชนสามารถเข้ามามีส่วนร่วม และเข้าถึงได้ง่าย เนื่องจากความสะดวกในการเดินทางมาพิพิธภัณฑ์ชุมชน จะทำให้ประชาชนให้ความร่วมมือ และเข้ามามีส่วนร่วมในการประชุม หรือการบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์มากขึ้น แต่ในขณะเดียวกัน หากประชาชนเดินทางไปยังที่ตั้งของพิพิธภัณฑ์ไม่สะดวก ก็จะทำให้ประชาชนไม่กระตือรือร้นและไม่ต้องการเสียเวลาในการเดินทางมาเข้าร่วมการประชุมหรือบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์ สุดท้ายปัจจัยที่ 4 ปัจจัยความร่วมมือ ประกอบด้วย 2 ปัจจัยย่อย ได้แก่ ความสามารถประสานงานขอความร่วมมือ และความร่วมมือของคนในชุมชน แสดงให้เห็นว่าหากจะส่งเสริมให้เกิดการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์ชุมชน และหากชุมชนต้องการจะให้พิพิธภัณฑ์ยังดำเนินการอยู่นั้น ผู้ดูแลรับผิดชอบพิพิธภัณฑ์จะต้องมีความสามารถที่จะประสานงานขอความร่วมมือกับสมาชิกในชุมชน มีภาวะผู้นำ หรือเป็นผู้ที่ชุมชนให้การยอมรับ ก็จะได้รับความร่วมมือจากประชากรในชุมชน ซึ่งส่งผลระยะยาวต่อการคงอยู่ของพิพิธภัณฑ์ชุมชนต่อไป ดังนั้น การคัดเลือกผู้ดูแลพิพิธภัณฑ์ชุมชน ควรเป็นบุคคลที่ชุมชนให้การยอมรับ และให้ความร่วมมือในการบริหารจัดการ เช่น ผู้นำชุมชน พระ หรือผู้ที่มีความรู้ความสามารถที่ชุมชนยอมรับนับถือ ก็จะทำให้ได้รับความร่วมมือจากชุมชนได้ง่ายกว่าบุคคลที่ชุมชนไม่รู้จัก หรือไม่ให้การยอมรับ เป็นต้น

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะที่ได้จากการวิจัย

1.1 จากผลการศึกษาที่พบว่า ปัจจัยด้านโยบายส่งเสริมและงบประมาณสนับสนุนนั้นมีความสำคัญมาก ดังนั้นภาครัฐ โดยเฉพาะองค์กรส่วนท้องถิ่นควรมีการกำหนดนโยบายส่งเสริมและมีงบประมาณสนับสนุนการดำเนินงานของพิพิธภัณฑ์ชุมชนอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้การดำเนินงานของพิพิธภัณฑ์ชุมชนเกิดความต่อเนื่อง ตลอดจน

การจัดการเชิงรุกในการจัดหารายได้จากแหล่งอื่น เช่น รายได้จากการเข้าชม หรือส่วนแบ่งรายได้จากสินค้า OTOP ในชุมชน เป็นต้น ซึ่งจะส่งผลต่อการคงอยู่ของพิพิธภัณฑ์ชุมชน

1.2 ควรมีการสนับสนุนให้สมาชิกของชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์ชุมชน ซึ่งอาจจะเป็นการขอความร่วมมือของคนในชุมชน หรือ กำหนดกฎ ข้อบังคับในชุมชน และปลูกฝังให้เกิดสำนึกรักในท้องถิ่น ซึ่งจะทำให้เกิดการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์ชุมชนเพิ่มมากขึ้นพิพิธภัณฑ์ที่เกิดขึ้นแล้วก็จะไม่ถูกปิดตัวลง

เอกสารอ้างอิง

Anderson, M.L. (2004). Metrics of success in art museum. Retrieved Jan 12, 2013, from http://cgu.edu/pdffiles/gli/metrics.pdf

Jarusdoung, S. (2009). **Management of Bangkok Local Museum**. (In Thai). Master Thesis of Arts in Cultural management. College of Innovation. Thammasat University.

Lord, Gail Dexter. (2012). **Manual of museum planning: Sustainable space, Facilities, and Operations.** Maryland : AltaMira.

Nuaram, M. (2010). **Management of Thai Gastronomy and Cuisine Museum : an example of Phraeng Nara Area**. (In Thai). Bangkok : Thammasat University.

Praicharnjit, S. (2005). **Cultural resource management in community development**. (In Thai). Bangkok : Department of Community Development. Faculty of Social Administration. Thammasat University.

Princess Maha Chakri Sirindhorn Anhropology Center. (2013). Museum database in Thailand. Retrieved September 20, 2013 from http://www.sac.or.th/databases/ museumdatabase/

Puang-ngam, K. (2010).**Community self management.** (In Thai). Bangkok: Bopit Printing.

Reeder, W. (1974) **Some Aspects of the informal social participation of farm families in New York State**. New York : Cornell University.

ตารางที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

สถานภาพส่วนบุคคล		จำนวน	ร้อยละ
เพศ	ชาย	177	70.80
	หญิง	73	29.20
	รวม	250	100
ช่วงอายุ	ต่ำกว่า 18 ปี	27	10.80
	18 - 34 ปี	34	13.60
	35 – 59 ปี	138	55.20
	ตั้งแต่ 60 ปี ขึ้นไป	51	20.40
	รวม	250	100
การศึกษา	ประถมศึกษา	29	11.60
	มัธยมศึกษาตอนต้น	70	28.00
	มัธยมศึกษาตอนปลาย	50	20.00
	อนุปริญญา/ปวส.	33	13.20
	ปริญญาตรี/เทียบเท่า	56	22.40
	สูงกว่าปริญญาตรี	12	4.80
	รวม	250	100
อาชีพหลัก	ไม่ประกอบอาชีพ	53	21.20
	ลูกจ้างรายเดือน	5	2.00
	รับจ้างรายวัน	25	10.00
	ค้าขาย	25	10.00
	เกษตรกร	66	26.40
	ข้าราชการ	35	14.00
	พนักงาน/รัฐวิสาหกิจ	14	5.60
	นักเรียน/นักศึกษา	26	10.40
	นักการเมืองท้องถิ่น	1	0.40
	รวม	250	100

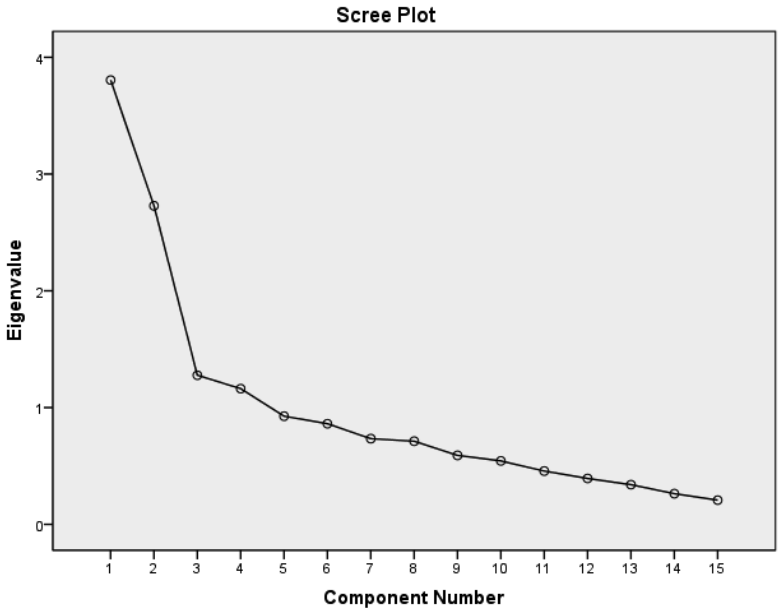
รายได้เฉลี่ยต่อเดือน	ไม่มีรายได้ต่อเดือน	67	26.80
	ต่ำกว่า 5,000 บาท	30	12.00
	5,001 – 10,000 บาท	78	31.20
	10,001 – 15,000 บาท	32	12.80
	15,001 – 20,000 บาท	25	10.00
	มากกว่า 20,000 บาท	18	7.20
	รวม	250	100
สถานภาพในชุมชน	กำนัน	6	2.40
	สารวัตรกำนัน	3	1.20
	แพทย์ประจำตำบล	4	1.60
	ผู้ใหญ่บ้าน	14	5.60
	ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน	5	2.00
	กรรมการหมู่บ้าน	23	9.20
	นายกองค์การบริหารส่วนตำบล	6	2.40
	สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล	7	2.80
	อาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน	4	1.60
	อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน	20	8.00
	สมาชิกในชุมชน/ชาวบ้าน	106	42.40
	พระสงฆ์	37	14.80
	วัฒนธรรมตำบล/ผู้นำจิตวิญญาณ	15	6.00
ความเกี่ยวข้องกับพิพิธภัณฑ์ชุมชน	ภัณฑารักษ์	3	1.20
	นักวิชาการพิพิธภัณฑ์	10	4.00
	ผู้ดูแลพิพิธภัณฑ์	103	41.20
	สมาชิกของพิพิธภัณฑ์	55	22.00
	คณะกรรมการของพิพิธภัณฑ์	54	21.60
	มัคคุเทศก์นำชมพิพิธภัณฑ์	25	10.00
	รวม	250	100

ตารางที่ 2 การวิเคราะห์ระดับความสำคัญของปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์ชุมชน

ปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์ชุมชน	$\overline{X}$	S.D.	การแปลผล
1. การประสานงานขอความร่วมมือ	3.60	1.087	มาก
2. บุคลากรมีจิตสำนึกรักในท้องถิ่น	4.41	0.874	มาก
3. สถานที่ตั้งพิพิธภัณฑ์ชุมชน	3.75	0.967	มาก
4. ความร่วมมือของคนในชุมชน	4.68	0.665	มากที่สุด
5. ความพร้อมภายในของชุมชน	3.86	0.671	มาก
6. ความเชื่อของคนในชุมชน	3.18	0.736	ปานกลาง
7. ค่านิยมของคนในชุมชน	3.18	0.736	ปานกลาง
8. กฎ ระเบียบ ขอบังคับของชุมชน	3.14	0.604	ปานกลาง
9. งบประมาณ	4.12	1.076	มาก
10. การติดตามและประเมินผลการดำเนินงาน	3.20	0.781	ปานกลาง
11. การประชาสัมพันธ์ทั่วถึงบุคลในชุมชน	4.36	0.960	มาก
12. การสนับสนุนจากหน่วยงานหรือองค์กรต่างๆ	4.29	1.001	มาก
13. นโยบายส่งเสริมต่างๆ	4.22	0.972	มาก
14. การสร้างเครือข่ายความร่วมมือ	2.90	0.750	ปานกลาง
15. สถานภาพทางเศรษฐกิจ	3.38	0.636	ปานกลาง

ตารางที่ 3 การวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์ชุมชน

ปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์ชุมชน	ค่าน้ำหนักองค์ประกอบ			
	1	2	3	4
นโยบายการส่งเสริม	0.881			
สถานภาพทางเศรษฐกิจ	0.762			
งบประมาณสนับสนุนการดำเนินงาน	0.761			
การประชาสัมพันธ์ทั่วถึงบุคลในชุมชน	0.742			
การสนับสนุนจากหน่วยงาน/องค์กรต่าง ๆ	0.696			
การมีจิตสำนึกรักในท้องถิ่น	0.519			
ค่านิยมของคนในชุมชน		0.725		
ความพร้อมภายในของชุมชน		0.705		
ความเชื่อของคนในชุมชน		0.690		
กฎ ระเบียบ ขอบังคับของชุมชน		0.665		
การสร้างเครือข่ายความร่วมมือ		0.622		
สถานที่ตั้งพิพิธภัณฑ์ชุมชน			0.552	
การติดตามและประเมินผลการดำเนินงาน			0.432	
ความสามารถประสานงานขอความร่วมมือ				0.616
ความร่วมมือของคนในชุมชน				0.601

แผนภาพแสดงค่าไอเกน (Eigen values)